

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Henry Kissinger

DIPLOMAȚIA

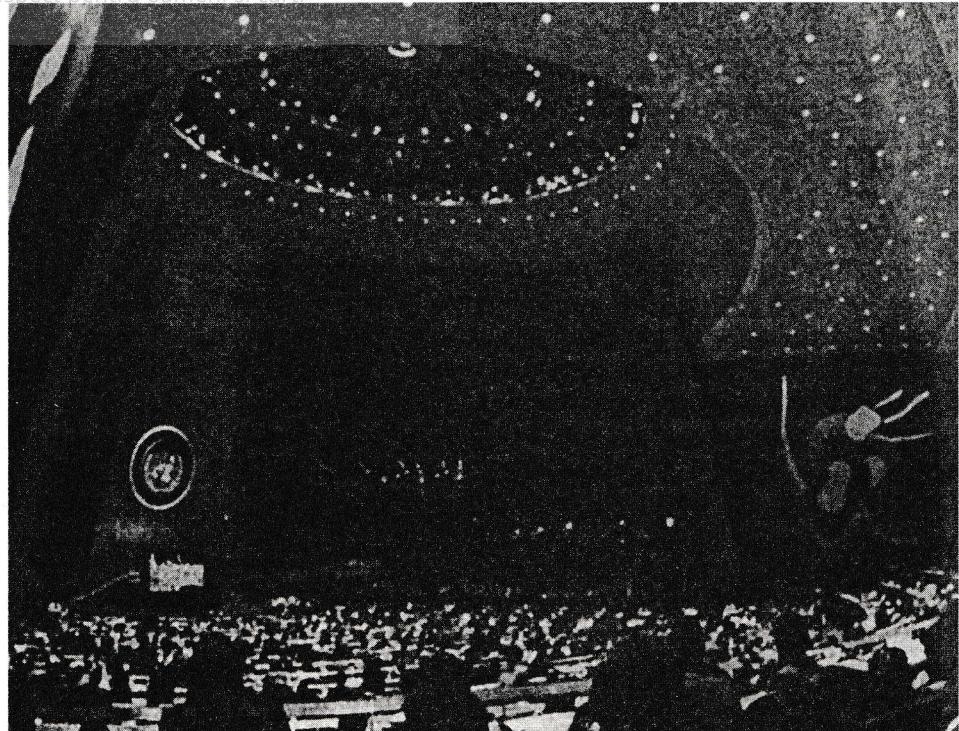
Traducere de
Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu

ALL

Cuprins

1	Noua ordine mondială	15
2	Regula jocului: Theodore Roosevelt sau Woodrow Wilson	25
3	De la universalitate la echilibru: Richelieu, Wilhelm de Oranía și Pitt	48
4	Concertul Europei: Marea Britanie, Austria și Rusia.....	67
5	Doi revoluționari: Napoleon al III-lea și Bismarck.....	88
6	<i>Realpolitik</i> se răzbună	117
7	O mașinărie a Judecății de Apoi politice: diplomația europeană înaintea primului război mondial	142
8	În vîltoare: mașinăria Judecății de Apoi militare.....	173
9	Noua față a diplomației: Wilson și Tratatul de la Versailles.....	188
10	Dilema învincătorilor	213
11	Stresemann și revirimentul învinșilor.....	231
12	Sfârșitul iluziei: Hitler și distrugerea ordinii de la Versailles	251
13	Bazarul lui Stalin	292
14	Pactul sovieto-nazist	308
15	America revine în arenă: Franklin Delano Roosevelt	325
16	Trei modalități de abordare a păcii: Roosevelt, Stalin și Churchill în cel de-al doilea război mondial.....	347
17	Începutul Războiului rece.....	372
18	Succesul și dificultățile politicii de îngrădire	392
19	Dilema politicii de îngrădire: Războiul din Coreea.....	414
20	Negociind cu comuniștii: Adenauer, Churchill și Eisenhower	431
21	Evitând politica de îngrădire: Criza Suezului.....	456
22	Ungaria: revoltă în imperiu	480
23	Ultimatumul lui Hrușciov: Criza Berlinului, 1958-1963	495
24	Concepții privind unitatea occidentală: Macmillan, de Gaulle, Eisenhower și Kennedy	518
25	Vietnam: America la ananghie: Truman și Eisenhower.....	540
26	Vietnam: drumul disperării; Kennedy și Johnson	560
27	Vietnam: retragerea americanilor; Nixon.....	587
28	Politica externă ca geopolitică: diplomația triunghiulară a lui Nixon	612

Re	29	Destinderea și nemulțumirile generate de ea.....	638
30	Sfârșitul Războiului rece: Reagan și Gorbaciov.....	664	
31	Noua ordine mondială reconsiderată.....	700	
	Note	728	
	Index.....	769	

CAPITOLUL 1

Noua ordine mondială

Aproape ca printr-o lege a firii, în fiecare secol pare a se ivi o țară cu puterea, voința și imboldul intelectual și moral de a modela întregul sistem internațional potrivit proprietelor sale valorii. În secolul al XVII-lea, Franța, sub cardinalul Richelieu, a introdus abordarea modernă a relațiilor internaționale bazate pe statul-națiune și motivele de interese naționale ca scop ultim. În secolul al XVIII-lea, Marea Britanie a elaborat conceptul de echilibru al puterii, care a dominat diplomația europeană pentru următorii 200 de ani. În secolul al XIX-lea, Austria lui Metternich a reconstruit unitatea Europei, iar Germania lui Bismarck a demontat-o, dând o nouă formă diplomației europene – aceea a unui joc al politiciei de forță, jucat cu sânge rece.

În secolul XX, nici o țară nu a influențat relațiile internaționale atât de hotărâtor și în același timp ambivalent precum Statele Unite. Nici o societate nu a insistat cu mai multă fermitate asupra inadmisibilității intervenției în afacerile interne ale altor state și nu a susținut cu mai mult patos că propriile sale valori sunt

universal aplicabile. Nici o națiune nu a fost mai pragmatică, în dirijarea de zi cu zi a propriei sale diplomații sau mai ideologică în urmarea convingerilor sale moral istorice. Nici o țară nu s-a angajat cu mai multă reținere în exterior, chiar și atunci când a întreprins alianțe și și-a asumat obligații de anvergură și amploare fără precedent.

Particularitățile pe care America le-a dobândit pe parcursul istoriei sale au produs două atitudini contradictorii față de politica externă. Prima este aceea că America își servește cel mai bine valorile prin perfecționarea democrației la ea acasă, acționând astfel ca un far pentru restul omenirii; cea de-a doua, că valorile Americii îi impun acesteia obligația de a purta în numele lor o cruciadă mondială. Sfâșiată între nostalgia față de un trecut pur și năzuință către un viitor perfect, gândirea americană a oscilat între izolaționism și angajare, cu toate că după sfârșitul celui de-al doilea război mondial au predominat relațiile de interdependență.

Ambele școli de gândire – cea văzând în America un far și cea văzând în ea un cruciat – consideră ca normală ordinea internațională globală – bazată pe democrație, schimburile comerciale libere și legile internaționale. De vreme ce nici un asemenea sistem nu a existat vreodată, evocarea lui apare deseori altor societăți drept utopică, dacă nu naivă. Cu toate acestea, scepticismul străin nu a diminuat cu nimic idealismul lui Woodrow Wilson, Franklin Roosevelt sau Ronald Reagan, ori al vreunui dintr-ceilalți președinți americani din secolul XX. Cel mult a impulsionat credința Americii că istoria poate fi învinsă și că, dacă omenirea vrea într-adevăr pace, trebuie să aplique prescripțiile morale ale Americii.

Ambele școli de gândire au fost produsul experienței americane. Deși au existat și alte republici, nici o alta nu a fost conștient creată pentru a apăra ideea de libertate. Populația nici unei alte țări nu a ales să se îndrepte spre un alt continent și să-i îmblânzească sălbăticia în numele prosperității și libertății tuturor. Astfel încât ambele abordări, cea izolaționistă și cea misionară, aparent atât de contradictorii, au reflectat o încredințare de bază comună: că Statele Unite aveau cel mai bun sistem de guvernare din lume și că restul omenirii putea ajunge la pace și prosperitate abandonând diplomația tradițională și adoptând respectul Americii pentru legile internaționale și democrație.

Călătoria Americii prin politica internațională a fost triumful credinței asupra experienței. Din momentul intrării sale în arena politică internațională, în 1917, America a fost atât de precumpăratoare în față și atât de convinsă de justițeala idealurilor sale, încât cele mai importante înțelegeri internaționale ale acestui secol au constituit întruchipări ale valorilor americane – de la Liga Națiunilor și Pactul Kellogg-Briand la Carta Națiunilor Unite și la Actul final de la Helsinki. Prăbușirea comunismului sovietic a marcat justificarea intelectuală a idealurilor americane și, ca o ironie, a pus America față în față cu tipul de lume de care căutase să scape de-a lungul istoriei sale. În născândă ordine internațională, naționalismul a câștigat o nouă concesiune pe viață. Națiunile au urmat mai frecvent interesul propriu decât principiul superior și mai mult au concurat decât au colaborat. Există puține dovezi care să sugereze că acest mod de comportament, vechi de când lumea, s-a schimbat sau că s-ar putea schimba în următoarele decenii.

Ceea ce este nou în legătură cu noua ordine internațională născândă este faptul că, pentru prima oară, Statele Unite nu pot nici să se retragă din lume, nici să o domine. America nu-și poate schimba felul în care și-a percepțut rolul pe parcursul întregii sale istorii și nici nu ar trebui să vrea asta. Când a pătruns în arena internațională, America era Tânără și robustă și avea forța de a face lumea să se conformeze proprietății sale vizuini asupra relațiilor internaționale. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în 1945, Statele Unite erau atât de puternice (la un moment dat, în jur de 35% din întreaga producție economică mondială era americană), încât părea că le era sortit să modeleze lumea după cum voiau.

John F. Kennedy declară încrezător în 1961 că America este îndeajuns de puternică „să plătească orice preț, să poarte orice povară” pentru a asigura succesul libertății. După trei decenii, Statele Unite sunt mai puțin în măsură să insiste pentru realizarea imediată a tuturor dorințelor lor. Alte state au ajuns la statutul de mare putere. Statele Unite sunt acum în situația de a-și atinge în etape obiectivele, fiecare dintre acestea fiind un amalgam de valori americane și necesități geopolitice. Una dintre noile necesități este aceea că o lume alcătuită din mai multe state cu putere comparabilă trebuie să își bazeze ordinea pe un oarecare concept de echilibru – o idee cu care Statele Unite nu s-au împăcat niciodată.

Când gândirea americană asupra politicii externe și tradițiile diplomației europene s-au întâlnit la Conferința de pace de la Paris din 1919, diferențele de experiență istorică au devenit extrem de evidente. Conducătorii europeni căutau să reconstituie sistemul existent potrivit metodelor cu care erau obișnuiți; făuritorii americanii ai păcii credeau că marele război apăruse ca rezultat nu al conflictelor geopolitice imposibil de rezolvat prin tratate, ci al practicilor europene defectuoase. În faimoasele sale 14 Puncte, Woodrow Wilson le-a spus europeanilor că, de atunci înainte, sistemul internațional trebuie să se bazeze nu pe echilibrul puterii, ci pe autodeterminarea etnică; securitatea lor trebuie să depindă nu de alianțele militare, ci de securitatea colectivă; iar diplomația lor nu mai trebuie dirijată în mod secret de experți, ci pe baza „acordurilor deschise, realizate la vedere”. În mod clar, Wilson ajunsese să discute nu atât condițiile terminării unui război sau ale restabilirii ordinii internaționale existente, cât necesitatea remodelării unui întreg sistem de relații internaționale, așa cum era el practicat de aproape trei secole.

Dintotdeauna de când reflectau la politica externă, americanii puseseră chinurile facerii Europei pe seama sistemului echilibrului puterii. și, încă din momentul în care a trebuit să se intereseze de politica externă americană, conducătorii Europei au privit cu nemulțumire la autoimpusa misiune de reformă globală a Americii. Fiecare parte s-a comportat ca și cum cealaltă și-ar fi stabilit în deplină libertate modul de comportare diplomatică și ar fi putut, dacă ar fi fost mai înțeleaptă sau mai puțin belicoasă, să își aleagă o altă metodă, mai plăcută.

De fapt, atât modul american de abordare a politicii externe, cât și cel european au fost produsele propriilor circumstanțe unice. Americanii locuiau un continent aproape gol, ferit de puteri prădalnice prin intermediul a două oceane immense și aveau ca vecini țări slabe. De vreme ce nu se confrunta cu nici o putere care să trebuiască să fie echilibrată, America s-ar fi putut ocupa cu greu de problemele

echilibrului, chiar dacă liderii ei ar fi fost ispiți de ideea bizară de a reproduce condițiile europene, în mijlocul unui popor care întorsese spatele Europei.

Spinoasele dileme ale securității care au chinuit națiunile europene nu au atins America vreme de aproape 150 de ani. Atunci când au făcut-o, America a participat în două rânduri la războaiele mondiale începute de națiuni ale Europei. De fiecare dată, în momentul în care s-a implicat America, echilibrul puterii încetase deja să mai funcționeze, producând acest paradox: anume că echilibrul puterii, pe care mulți americani îl disprețuiau, asigurase de fapt securitatea americană, atâtă vreme cât funcționase aşa cum fusese proiectat; și că tocmai deregarea lui atrăsese America în politica internațională.

Națiunile Europei nu au ales echilibrul puterii drept mijloc de reglare a relațiilor dintre ele, din cauza unei înclinări a lor înnăscute către ceartă sau dintr-o dragoste a Lumii Vechi pentru intrigă. Dacă accentul pus pe importanța democrației și a legilor internaționale era motivul sentimentului de securitate special al Americii, diplomația europeană se călise la școala loviturilor dure.

Europa a fost aruncată în politica echilibrului puterii atunci când prima sa alegere – visul medieval al imperiului universal – s-a prăbușit, iar din cenușa acelei vechi aspirații au răsărit o mulțime de state cu putere mai mult sau mai puțin egală. Când statele astfel constituite dintr-un grup sunt obligate să aibă de-a face unele cu altele, nu sunt posibile decât două situații: ori unul dintre state devine atât de puternic încât le domină pe celelalte și creează un imperiu, ori nici unul dintre ele nu este niciodată suficient de puternic pentru a ajunge în această poziție. În cazul din urmă, pretențiile celui mai agresiv membru al comunității internaționale sunt ținute în frâu printr-o asociere a celorlalte; cu alte cuvinte, prin funcționarea unui echilibru al puterii.

Sistemul echilibrului puterii nu și-a propus să evite crizele sau chiar războaiele. A fost gândit ca – atunci când funcționează corect – să poată limita atât posibilitățile statelor de a se domina unele pe altele, cât și extinderea conflictelor. Telul său a fost nu atât pacea, cât stabilitatea și moderația. Prin definiție, un aranjament al echilibrului puterii nu poate satisface total pe fiecare membru al sistemului internațional; el funcționează cel mai bine atunci când menține nemulțumirea sub acel nivel începând de la care partea care se simte nedreptățită va căuta să răstoarne ordinea internațională.

Theoreticienii echilibrului puterii lasă adeseori impresia că aceasta este forma firească a relațiilor internaționale. De fapt, sistemele bazate pe echilibrul puterii nu au existat decât arareori în istoria umanității. Emisfera vestică nu a cunoscut niciodată unul, după cum nici teritoriul Chinei contemporane – după sfârșitul, cu mai bine de 2000 de ani în urmă, al perioadei „statelor combatante”. Pentru cea mai mare parte a umanității și cele mai lungi perioade ale istoriei, imperiul a fost modul tipic de guvernământ. Imperiile nu au nici un interes să opereze în cadrul unui sistem internațional; ele aspiră la a fi sistemul internațional. Imperiile nu au nici o nevoie de un echilibru al puterii. Acesta este felul în care și-au condus Statele Unite politica externă în Americi, iar China în Asia, pe parcursul celei mai mari părți a istoriei sale.

În Occident, singurele exemple de funcționare a sistemelor de echilibru al puterii au fost cele existente între orașele-state ale vechii Grecii și ale Italiei renascentiste, precum și sistemul european de state apărut ca urmare a Păcii west-falice, din 1648. Caracteristica distinctivă a acestor sisteme a fost aceea de a ridica un fapt de viață – existența unui număr de state cu forțe sensibil egale – la rang de principiu călăuzitor al ordinii mondiale.

Din punct de vedere intelectual, conceptual de echilibru al puterii a reflectat convingerile tuturor gânditorilor politici importanți ai Iluminismului. În concepția lor, universul, incluzând sfera politicului, funcționa potrivit unor principii raționale, care se echilibrau între ele. Actele aparent întâmplătoare ale oamenilor raționali tindeau, în ansamblul lor, către binele comun, deși adevărul acestei propoziții era greu de sesizat în secolul de conflict aproape constant, care a urmat Războiului de 30 de ani.

Adam Smith, în *The Wealth of Nations* [Avuția națiunilor, n.t.], a susținut că o „mână invizibilă” ar distila bunăstarea economică generală din acțiunile economice individuale, egoiste. În *The Federalist Papers* [Documentele federaliste, n.t.], Madison susținea că, într-o republică suficient de mare, diferențele „fațuini” politice, care-și urmează în mod egoist propriile interese, ar crea în cele din urmă, printr-un fel de mecanism automat, o cuvenită armonie internă. Concepțele de separare a puterilor și de control reciproc, aşa cum fuseseră gândite de Montesquieu și încorporate în Constituția Americană, reflectau un punct de vedere identic. Scopul separării puterilor era evitarea despotismului, nu realizarea unei guvernări armenoase; fiecare ramură a guvernării, în urmărirea propriilor interese, ar stăvili excesele – servind prin aceasta binelui comun. Aceleași principii erau aplicate și relațiilor internaționale. Urmăruindu-și propriile obiective egoiste, fiecare stat se presupunea că își aducea contribuția la progres, ca și cum o mână nevăzută garanta că libertatea de alegere a fiecărui stat asigura bunăstarea tuturor.

Pentru mai bine de un secol aceste așteptări au părut a fi împlinite. După dislocările provocate de Revoluția franceză și de războaiele napoleoniene, conducătorii Europei au restabilit echilibrul puterii la Congresul de la Viena, din 1815, și au atenuat încrederea brutală în forță, căutând să modereze comportamentul internațional prin principii morale și angajamente legale. Cu toate acestea, către sfârșitul secolului al XIX-lea, sistemul european al echilibrului puterii a revenit la principiile politicii de forță – și aceasta într-o manieră mult mai necruțătoare. A pune adversarul cu față la pământ a devenit o metodă standard în diplomație, conducând la o încercare a forțelor după alta. În cele din urmă, în 1914, criza a apărut de unde nu se aștepta nimeni. Europa nu și-a mai recăstigat niciodată poziția de frunte în conducerea lumii, după catastrofa primului război mondial. Ca jucător dominant s-au remarcat Statele Unite, dar Woodrow Wilson a făcut repede înțeles faptul că țara lui refuză să joace după regulile europene.

În nici un moment al istoriei sale America nu a făcut parte dintr-un sistem de echilibru al puterii. Înainte de cele două războaie mondiale, America a beneficiat de funcționarea echilibrului de forțe, fără să fie implicată în manevrele acestuia și bucurându-se și de luxul de a-l critica după voie. În timpul Războiului rece, America a fost angajată într-o luptă ideologică, politică și strategică cu Uniunea

Sovietică – luptă în care cele două puteri mondiale acționau potrivit unor principii destul de diferite de cele ale sistemului echilibrului puterii. Într-o lume cu două puteri, nu poate exista pretenția ca vreun conflict să conducă spre binele comun; orice câștig al uneia dintre părți este o pierdere pentru celalăță. Victoria fără război este, de fapt, ceea ce au realizat Statele Unite în Războiul rece – o victorie care acum le pune în față dilemei descrise de George Bernard Shaw: „În viață sunt două tragedii. Una este să-ți pierzi dorința din suflet. Celalăță e s-o câștigi.”

Conducătorii americanii și-au luat de bune valorile în asemenea măsură, încât adeseori recunosc ei însăși cât de revoluționare și tulburătoare pot apărea altora aceste valori. Nici o altă societate nu a susținut că principiile etice se aplică în același fel comportamentului internațional și individual – o națiune care este exact opusul acelei *raison d'état* a lui Richelieu. America a susținut permanent că prevenirea războiului este o problemă atât legală cât și diplomatică și că ea se opune nu atât schimbării în sine, cât metodei de schimbare – în special folosirii forței. Un Bismarck sau un Disraeli ar fi ridiculizat afirmația – dacă într-adevăr ar fi înțeles-o – că politica externă este o problemă mai degrabă de metodă decât de substanță. Nici o națiune nu și-a impus vreodată cerințele morale pe care și le-a impus America. Și nici o țară nu s-a chinuit atât în legătură cu prăpastia dintre valorile sale morale, care prin definiție sunt absolute, și imperfecțiunea inherentă a situațiilor concrete la care trebuie aplicate.

În timpul Războiului rece, modul american unic de abordare a politiciei externe a fost remarcabil adecvat problemei ce se cerea soluționată. Era un profund conflict ideologic și o singură țară, Statele Unite, detineea întreaga gamă de mijloace – politice, economice și militare – pentru a organiza apărarea lumii nemicomuniste. O națiune aflată într-o asemenea poziție are posibilitatea să insiste asupra punctelor ei de vedere și poate adesea să evite problema cu care se confruntă oamenii de stat ai societăților mai puțin favorizate: aceea că mijloacele ce le stau la îndemână îi obligă să urmărească țeluri mai puțin ambițioase decât aspirațiile pe care le au, iar împrejurările îi silesc să abordeze până și aceste țeluri în etape.

În lumea din timpul Războiului rece, conceptele tradiționale de putere s-au prăbușit în mare măsură. Istoria, pe parcursul celei mai mari părți a ei, a evidențiat o sinteză a puterii militare, politice și economice, care în general s-a dovedit a fi simetrică. În perioada Războiului rece, diferențele elemente ale puterii s-au evidențiat clar. Fosta Uniune Sovietică a fost o superputere militară și în același timp un pitic economic. A fost posibil și ca o țară să fie un uriaș economic, dar sub aspect militar să fie irelevantă – ca în cazul Japoniei.

În lumea de după Războiul rece, diversele elemente se vor dezvolta mai congruent și mai simetric. Relativa putere militară a Statelor Unite se va diminua treptat. Absența unui adversar bine definit va produce o presiune internă orientată spre trecerea resurselor dinspre apărare către alte priorități – proces care deja a început. Când nu va mai exista nici o amenințare și fiecare țară va percepe pericolele din perspectivă națională proprie, acele societăți care s-au bucurat de protecția americană se vor simți silite să-și asume o mai mare responsabilitate față de propria lor securitate. Astfel, funcționarea noului sistem internațional se

va deplasa spre o poziție de echilibru chiar și în domeniul militar, deși ar putea dura câteva decenii până se va ajunge în acel punct. Aceste tendințe vor fi încă și mai pronunțate în economie, unde superioritatea americană se află deja în declin și unde a concura Statele Unite a devenit un lucru mai puțin aventuros.

Sistemul internațional al secolului XXI va fi marcat de o aparentă contradicție: pe de o parte, fragmentare; pe de alta, globalizare crescândă. La nivelul relațiilor dintre state, noua ordine va fi mai asemănătoare sistemului de state european al secolelor XVIII și XIX decât tiparelor rigide ale Războiului rece. Ea va conține cel puțin șase mari puteri – Statele Unite, Europa, China, Japonia, Rusia și, probabil, India – precum și o multitudine de țări mijlocii și mai mici. În același timp, relațiile internaționale vor fi devenit pentru întâia oară cu adevărat globale. Comunicațiile sunt instantanee; economia mondială operează pe toate continentele simultan. Un întreg set de probleme va fi adus în prim plan faptul că nu se poate trata decât la scară mondială cu chestiuni precum proliferarea nucleară, mediul înconjurător, explozia demografică și interdependența economică.

Pentru America, reconcilierea diverselor valori și a experiențelor istorice foarte diferite între țări cu importanță comparabilă va fi o experiență inedită însemnând o negare fie a izolării ultimului secol, fie a hegemoniei *de facto* a Războiului rece, pe cai pe care această carte caută să le pună în lumină. În aceeași măsură, ceilalți jucători importanți se confruntă și ei cu dificultăți de adaptare la născânda ordine mondială.

Europa, singura parte a lumii moderne care a funcționat vreodată în cadrul unui sistem multistatal, a inventat conceptele de stat-națiune, suveranitate și echilibru al puterii. Aceste idei au dominat relațiile internaționale pentru cea mai mare parte a ultimelor trei secole. Dar nici unul dintre practicanții europeni de odinioară ai acelei *raison d'état* nu mai sunt acum destul de puternici, pentru a acționa ca factori principali ai ordinii internaționale pe cale să se realizeze. Ei încearcă să compenseze această slăbiciune relativă prin crearea unei Europe unificate – un efort care le absoarbe multe energii. Însă, chiar dacă ar fi să reușească, nu ar avea la dispoziție nici un ghid pentru comportamentul pe scena mondială al unei Europe unificate, de vreme ce o asemenea entitate politică nu a mai existat vreodată.

Pe parcursul istoriei sale, Rusia a constituit un caz special. Ea a apărut târziu pe scena europeană – mult după ce Franța și Marea Britanie se consolidaseră – și nici unul dintre principiile tradiționale ale diplomației europene nu părea să i se aplice. Mărginită de trei sfere culturale diferite – Europa, Asia și lumea musulmană –, Rusia avea în componență sa populații ale fiecărei dintre ele și de aceea nu a fost niciodată un stat național în sensul european. Schimbându-și forma neconenit, pe măsură ce conducătorii ei anexau teritorii învecinate, Rusia era un imperiu supradimensionat în comparație cu oricare țară europeană. Mai mult, cu fiecare nouă cucerire caracterul statului se schimba, o dată cu încorporarea fiecărui nou grup etnic, ne-rusesc, refractar. Aceasta a fost unul dintre motivele pentru care Rusia s-a simțit obligată să mențină armate uriașe – a căror mărime nu avea nici o legătură cu vreo amenințare reală la adresa securității ei externe.

Sfâșiat între insecuritate obsesivă și zel prozelitic, între cerințele Europei și tentațiile Asiei, imperiul rus a avut întotdeauna un rol în echilibrul european, dar, emoțional, nu a făcut niciodată parte din el. În mintea conducătorilor ruși cerințele cuceririi și ale securității ajungeau să se contopească. De la Congresul de la Viena înainte, imperiul rus și-a plasat forțele militare pe pământ străin mai des decât oricare altă mare putere. Analistii au explicitat frecvent expansionismul rus ca izvorând dintr-un sentiment de insecuritate. Dar scriitorii ruși au demascat mult mai adesea ieșirea Rusiei în afara granițelor proprii ca pe o vocație mesianică. Rusia în marș a vădit arareori un simț al limitelor; când i s-a arătat opozitie, ea a avut tendința de a se retrage într-un resentiment țăfnos. În cea mai mare parte a istoriei sale, Rusia a fost o cauză în căutarea ocaziei.

Rusia postcomunistă se află între granițe care nu reflectă nici un precedent istoric. Ca și Europa, ea va trebui să-și dedice multă energie redefinirii propriei identități. Va căuta ea să revină la ritmul ei istoric și să-și refacă imperiul pierdut? Își va muta ea centrul de greutate spre est și va deveni un participant mai activ la diplomația asiatică? Prin ce principii și metode va reacționa ea la prefațele dimprejurul granițelor sale, în special din volatilul Orient Mijlociu? Rusia va fi întotdeauna esențială pentru ordinea mondială și, în inevitabilul tumult asociat răspunsurilor la aceste întrebări, o amenințare potențială la adresa ei.

China se confruntă și ea cu o ordine mondială care este nouă pentru ea. Timp de 2000 de ani, imperiul chinez și-a unit lumea sub o singură cîrmuire imperială. Desigur, această dominație a șovăit uneori. Războaiele nu s-au declanșat în China mai rar decât în Europa. Dar – de vreme ce, în general, aveau loc între pretenții la autoritatea imperială – ele au fost mai degrabă de natură internă decât internațională și, mai devreme sau mai târziu, au condus invariabil la apariția unei noi puteri centrale.

Înainte de secolul XIX, China nu a avut niciodată un vecin capabil să îi conteste superioritatea și nu și-a imaginat niciodată că ar putea apărea un asemenea stat. Cuceritori din afară au înfrânt dinastiile chineze doar pentru a fi absorbiți în cultura chineză, în asemenea măsură încât au continuat tradițiile Regatului Mijlociu. Noțiunea de suveranitate a statelor nu a existat în China; cei din afară erau considerați barbari și erau sortiți unor relații tributare – acesta a fost modul în care a fost primit cel dintâi trimis britanic la Beijing, în secolul al XVIII-lea. China privea cu dispreț trimiterea de ambasadori în afară, dar nu se dădea înapoi de la a folosi barbari veniți de departe pentru a-i înginge pe cei din apropiere. Totuși, aceasta era o strategie de stare excepțională, nu un sistem cu care se opera zi de zi – ca echilibrul european al puterii – și nu a produs genul de instituție diplomatică permanentă caracteristică Europei. După ce, în secolul al XIX-lea, a devenit subiectul umil al colonialismului european, China a reapărut la lumină abia recent – după cel de-al doilea război mondial –, într-o lume multipolară fără precedent în istoria sa.

Japonia întrerupsese și ea toate contactele cu lumea din afară. Timp de 500 de ani, înainte de a fi deschisă forțat de comandorul Matthew Perry în 1854, Japonia nu a cedat și nici măcar să-i contrabalanseze pe barbari între ei sau să inventeze relații tributare, cum făcuseră chinezii. Închisă față de lumea din afară, Japonia se

mândrea cu obiceiurile ei unice, își satisfăcea tradiția militară prin război civil și-și sprijinea structura internă pe convingerea potrivit căreia cultura ei singulară era impenetrabilă la influențele străine și superioară acestora – pe care în cele din urmă avea mai degrabă să le înfrângă, decât să le absoarbă.

În timpul Războiului rece, când Uniunea Sovietică constituia amenințarea cea mai importantă la adresa securității, Japonia și-a putut identifica politica externă cu cea a Americii, aflată la mii de mile depărtare. Noua ordine mondială, cu multitudinea ei de probleme, va obliga aproape cert o țară cu un trecut atât de glorios să-și reexamineze politica de sprijinire pe un singur aliat. Japonia este obligată să devină mai sensibilă la echilibrul asiatic al puterii decât îi este posibil Americii, situată într-o emisferă diferită și privind în trei direcții: peste Atlantic, peste Pacific și spre America de Sud. China, Coreea și Asia de Sud-Est vor căpăta o cu totul altă semnificație pentru Japonia decât pentru Statele Unite și vor inaugura o politică externă japoneză mai autonomă și mai încrezătoare în sine.

Cât despre India, care se impune acum ca cea mai mare putere din Asia de Sud, politica ei externă este în multe privințe ultimul vestigiu al tinereții imperialismului european, impregnat cu tradițiile unei vechi culturi. Înainte de sosirea britanicilor, subcontinentul nu a fost cārmuit ca o singură unitate politică vreme de milenii. Colonizarea britanică s-a realizat cu forțe militare reduse, deoarece la început populația locală a văzut în acestea înlocuirea unei garnituri de cuceritorii cu o alta. Însă, după ce a instaurat o stăpânire unitară, Imperiul britanic a fost subminat chiar de valorile guvernării populare și de naționalismul cultural pe care el îl importase în India. Cu toate acestea, ca stat-națiune, India este o nouă venită. Absorbită de efortul de a-și hrăni uriașa populație, India s-a ocupat prea puțin de mișcarea de nealinierie din timpul Războiului rece. Ea are încă de asumat un rol, pe măsura importanței sale, pe scena politiciei internaționale.

Așadar, de fapt nici una dintre țările cele mai importante, care trebuie să construiască o nouă ordine mondială, nu a avut experiența sistemului multistatal aflat în curs de apariție. Niciodată până acum nu a trebuit ca o nouă ordine mondială să fie asamblată din atât de multe modalități diferite de a fi percepute sau la o scară atât de largă, globală. și nici o ordine anteroară nu a trebuit să combine atributele sistemelor istorice de echilibru al puterii cu opinia democratică globală și cu tehnologia explozivă ale perioadei contemporane.

Privind înapoi, toate sistemele internaționale se vădesc a avea o simetrie inevitabilă. O dată stabilite, este dificil de imaginat cum ar fi putut evoluă istoria dacă ar fi fost făcute alte alegeri, ori dacă într-adevăr ar fi fost posibile alte alegeri. Când o nouă ordine internațională ia ființă, multe căi de urmat îi stau în față. Dar fiecare alegere restrânge universul opțiunilor rămase. Deoarece complexitatea inhibă flexibilitatea, primele alegeri sunt absolut cruciale. Dacă o ordine internațională este relativ stabilă, precum cea rezultată în urma Congresului de la Viena, sau extrem de volatilă, precum cele rezultate în urma Păcii west-falice și a Tratatului de la Versailles, aceasta depinde de gradul în care poate ea împăca acel ceva care face ca statele constituente să se simtă în siguranță cu ceea ce consideră ele a fi just.

Sistemele internaționale care au fost cele mai stabile – cel de după Congresul de la Viena și cel dominat de Statele Unite după cel de-al doilea război mondial – au avut avantajul de a fi percepute uniform. Oamenii de stat adunați la Viena au fost aristocrați, care vedea punctele intangibile în același fel, și au căzut de acord asupra chestiunilor fundamentale; liderii americanii, care au modelat lumea postbelică, veneau dintr-o tradiție intelectuală de o extraordinară coerentă și vitalitate.

Ordinea ce apare acum va trebui să fie construită de oameni de stat care reprezintă culturi cu totul diferite. Ei conduc birocratii uriașe, de o asemenea complexitate încât, adeseori, energia acestor oameni de stat este consumată mai mult de servirea mașinăriei administrative decât de definirea unui scop. Ei se înalță pe cele mai de sus poziții – prin calități care nu sunt neapărat cele necesare pentru a guverna – și sunt chiar și mai puțin potrivite pentru construirea unei ordini internaționale. Iar unicul model disponibil de sistem multistatal a fost unul construit de societățile occidentale, pe care mulți dintre participanți îl pot respinge.

Cu toate acestea, apariția și prăbușirea ordinilor mondale anterioare bazate pe multe state – de la Pacea westfalică până în zilele noastre – este unica experiență pe care se poate sprijini cineva, în încercarea de a înțelege problemele cu care se confruntă oamenii de stat contemporani. Studiul istoriei nu constituie un manual cu instrucțiuni care să poată fi aplicate automat; istoria ne învață prin analogii, aruncând lumină asupra consecințelor probabile ale situațiilor comparabile. Dar fiecare generație trebuie să hotărască singură care situații sunt comparabile.

Intelectualii analizează funcționarea sistemelor internaționale; oamenii de stat le construiesc. Și există o mare diferență între perspectiva unui analist și cea a unui om de stat. Analistul poate alege problema pe care dorește să o studieze, în vreme ce omului de stat problemele îi sunt impuse. Analistul poate aloca oricât timp este nevoie pentru a ajunge la o concluzie clară; problema copleșitoare a omului de stat este presiunea timpului. Analistul nu lucrează cu nici un risc; dacă se dovedește că a ajuns la concluzii greșite, el poate scrie un alt tratat. Omului de stat îi este îngăduit să încearcă o singură dată; greșelile sale sunt iremediabile. Analistul dispune de toate faptele; el va fi judecat după forța lui intelectuală. Omul de stat trebuie să acționeze conform unor evaluări ce nu pot fi probate în momentul în care le elaborează; el va fi judecat de istorie după cât de înțelept a stăpânit schimbarea inevitabilă și, mai presus de orice, după cât de bine păstrează pacea. Iată motivul pentru care examinarea modului în care oamenii de stat au tratat problema ordinii mondale – ce anume a funcționat sau nu și de ce – nu reprezintă sfârșitul înțelegerei diplomației contemporane; ea poate fi, însă, începutul.

CAPITOLUL 2

Regula jocului: Theodore Roosevelt sau Woodrow Wilson

Până la începutul acestui secol, în politica externă americană a predominat tendința izolaționistă. Apoi, doi factori au proiectat America în relațiile internaționale: puterea sa, aflată în expansiune rapidă, și colapsul treptat al sistemului internațional cu centru în Europa. Această evoluție a fost marcată de momentul de cotitură reprezentat de mandatele a doi președinți: Theodore Roosevelt și Woodrow Wilson. Acești oameni au ținut frâiele guvernării atunci când afacerile internaționale atrăgeau în vîltoarea lor o națiune ce încerca să i se împotrivească. Amândoi au recunoscut că America avea de jucat un rol crucial în politica internațională, deși i-au justificat ieșirea din izolare potrivit unor sisteme de gândire total opuse.

Roosevelt a fost un subtil analist al echilibrului puterii. El insista asupra rolului internațional al Americii, deoarece interesul național al acesteia o cerea și